

РЕЦЕНЗІЇ Й ОГЛЯДИ

УДК 930.2:94(477)

<http://doi.org/10.46869/2707-6776-2024-27-10>

Таран Л.В.

УКРАЇНСЬКА ІСТОРИЧНА НАУКА РАДЯНСЬКОГО ЧАСУ

(у зв'язку з виходом книги Яся О.В. «На чолі республіканської науки...».)

Інститут історії України (1936-1986): нариси з інституціональної та інтелектуальної історії (До 80-річчя установи).

Київ: Інститут історії України, 2016. 542 с.)

У статті-рецензії на книгу О. Яся розглядаються теоретико-методологічні засади функціонування вчених Інституту історії з 1936 по 1986 рр., особливості функціонування установи і принципів її діяльності, розробка радянської концепції історії України, такої, яка б влаштовувала Москву, це історія істориків, їх нелегкі людські долі, складання нової професійної й людської етики в їхньому середовищі.

Інститут історії, його вчені, повинні були після першого з'їзду істориків-марксистів (1929 р.) визнавати єдино науковою методологією історії спрощений вульгаризований марксизм, який зімкнувся із позитивізмом. Це привело до втрати людини як суб'єкта історії і предмета дослідження, так і до спрощеного розуміння проблем епістемології.

Радянська версія марксизму насаджувалася як директивними методами – діяльність Інституту контролювалася ЦК КП(б)У, так і терористичними – шляхом кривавих репресій проти гуманітаріїв України. Доробок дореволюційних істориків був ошельмований, контакти з вченими світу практично були відсутніми. Радянська українська наука історії та інші гуманітарні науки були в стадії застою.

Другою важливою проблемою Інституту історії радянських часів було створення такої концепції історії України, яка б влаштовувала Москву. І ця вульгаризована і спрощена історична концепція була створена і насаджувалася українському народові.

З часів «перебудови» концептуально історія України переглянута. Що стосується її методологічної перебудови проблема залишається, зокрема нагальним є питання розробки цивілізаційної історії України. Нам також необхідна перебудова системи освіти і якісні зрушення у підготовці істориків-дослідників.

Ключові слова: українська історична наука, теорія і методологія історії, епістемологія, вульгаризована концепція історії України, її телеологічна спрямованість, умови функціонування українського радянського історика, результати і завдання на майбутнє.

Що таке історіографія? Дзеркало духовного життя суспільства, окрім тієї її частини, яка напрацьовувала уявлення про інструменти історичного пізнання.

Щоб відобразити духовне життя суспільства, історія, згідно неокантіанської теорії, повинна спиратися на філософію. Книга О.В. Яся присвячена передісторії та історії Інституту історії НАН України радянського часу.

Вибір автора був не випадковим. Його перу належить фундаментальне дослідження з історії української історичної думки, монографія «Історик і

стиль: визначні постаті українського історіописання в світлі культурних епох (початок ХІХ – 80-ті роки ХХ ст.). У 2-х частинах. Київ, 2014; 587 с.+650 с.

Для такого автора, яким є О.В. Ясь, дуже вдалим було почати свою нову книгу з характеристики теоретико-методологічних ідей, які циркулювали в українському академічному середовищі у 20-30-х рр. ХХ ст., до першого з'їзду істориків-марксистів (1929 р.), який поклав край теоретико-методологічному плюралізму та оголосив марксизм єдиною науковою філософією історії. Це був час, коли академіку М. Яворському, який очолював Інститут марксизму-ленінізму та українське товариство істориків-марксистів, було дозволено на сторінках партійного органу українських комуністів «Прапор ленінізму», відстоювати марксизм не підбором цитат «класиків», а у полеміці – з Л. Ранке і Е. Бернхаймом, І. Кантом і Г. Гегелем, О. Лаппо-Данилевським й М. Туган-Барановським, М. Костомаровим і М. Грушевським [1, с. 77].

Абсолютно справедливим є твердження О.В. Яся про полярність трендів, які лежали в основі розвитку гуманітарних наук України у 20-х рр. ХХ ст., із підкресленням впливовості позитивістських стандартів. Вони були набагато ширшими у порівнянні з тими, на які вказав автор (с. 14). Отже, позитивізм. З позицій першої чверті ХХІ ст. можна лише сказати: сто разів розкритикований і все ж таки непотопаючий позитивізм, передусім із його догматом позитивного (для історика-архівного знання), з розробленою ним методикою аналітичної роботи, низкою методологічних підходів, які мають загально-наукове значення, він залишався у багажі радянських істориків, зімкнувшись із спрощеним, вихолощеним марксизмом. Позитивістські стандарти й зараз в світі з успіхом застосовують численні історики, у той час, як модернізм й постмодернізм виходять з моди.

Позитивізм затримався в активі радянської української історіографії. Неокантіанство та соціологія затриматися не могли. На думку великого німецького філософа І. Канта – «Історія має сенс тільки тому, що це історія людини».

Зміна й ускладнення умов існування людини на рубежі ХІХ-ХХ ст., криза у природознавстві викликали до життя не лише неокантіанство, але й віталізм, феноменологію, породили гарячу зацікавленість у соціології і «повсюдній соціологізації гуманітарних дисциплін», про що справедливо пише автор (с. 14).

На що ж ще могла могутньо спертися історіографія, яка намагалася пояснити причини й витоки драматичних перших десятиліть ХХ ст.?

Звідси й турботи, проекти та ініціативи М.С. Грушевського, прихильника ідей Е. Дюркгейма і Л. Леві-Брюля, який особисто спілкувався в еміграції з одним із засновників неокантіанської баденської школи Г. Ріккертом, який створив за кордоном Український соціологічний інститут.

Як пише О.В. Ясь, в середині 1920-х рр. завдання цього інституту полягало у «вивченні соціологічного процесу в його самих ранніх стадіях, примітивної культури і висвітленні з допомогою цих досліджень витоків української історії,

соціальних та культурних пережитків їх у сучасному фольклорі» (с. 14). М. Грушевський був занепокоєний «методологією й соціологічним обґрунтуванням історії» – так іменувалася секція кафедри історії України, яку він очолював. Влітку 1924 р., в зв'язку з перенесенням діяльності Українського соціологічного інституту з-за кордону в Україну, М.С. Грушевський виступив ініціатором створення культурно-історичної комісії примітивної пісенності. В 1928 р. ним же був створений Кабінет примітивної культури та народної творчості (с. 16).

Історик загорівся ідеєю порайонного дослідження України, у зв'язку з чим заснував чотири комісії: 1) комісію з історії Києва й Правобережжя; 2) комісію з історії Лівобережної України; 3) комісію з історії південної (степової) України; 4) комісію з історії Західної України. Як пише автор, ці починання мали на меті представити національну історію у світлі регіонального розподілу України на основі культурно-історичної локалізації і диференціації (с. 17). Це повинна була бути національна історія – органічна цілісність, що склалася із впливів Середземномор'я, Західної Європи та Євразії (с. 20).

Таким чином, М.С. Грушевський розвивав культурологічний підхід до історії України. Цей підхід є нагальним і нині. 1929 рік поклав край задумам видатного вченого. З огляду на обсяг економічних завдань, які стояли перед радянським суспільством у 30-х рр. ХХ ст. та на антигуманну сутність сталінського часу, людина в СРСР стала не лише «гвинтиком системи», а й була виштовхнута з історичної проблематики та епістемології історії.

Західна історична наука протягом усього ХХ ст. займалася вивченням того, як проявляє себе людина в історії. На плечах неокантіанства стоять три покоління школи «Анналів», модернізм, який зародився в надрах її третього покоління та здійснив зусилля, аби в рамках антропологічної парадигми подолати уявлення про другорядність надбудовного – марксистський термін – фактору в історії (він був пов'язаний з таким напрямом школи «Анналів», як вивчення повсякденності), постмодернізм (історія як текст), що прийшов з Італії та США.

Усі ці напрями в історіографії йдуть у минуле, «застарівають», аби залишитися з нами у найкращій своїй частині, і критика їхня повинна вестися «не як відторгнення їх, а як входження у блискучу й необхідну односторонність у цілому будь-якої варті методологічної позиції» [2, с. 221-222; 3, с. 59].

Неокантіанству з його ідеалізмом не могло бути місця у радянській історіографії, хоча воно ще раз нагадало про себе у стінах Інституту історії України. Перший його директор А. Сараджев, який, як пише О.В. Ясь, мав високий професійний рівень, у 1934 р. видав передмову до відомої праці І. Канта «Критика чистого розуму» (1783 р.), де з позицій марксизму аналізує ті зрушення у світогляді філософа, які сталися після виходу його роботи (с. 63). А. Сараджев був розстріляний у Москві 10 березня 1937 р.

31 травня 1993 р. була задепонована монографія авторки цих рядків, написана на парадигмах модерну. В ній розглядалися проблеми кризи в історіографії як такої, та кризи (та чи кризи?) російсько-української історичної думки кінця ХІХ – початку ХХ ст. Була сформульована наступна теза: «сприйняття окремих положень марксизму та засвоєння деяких постулатів неокантіанства дозволило історикам російсько-української історичної школи – І.В. Лучицький, М.І. Карєєв, М.М. Ковалевський – уникнути кризового стану в розумінні методологічної безпомічності, розгубленості [4, с. 54]. Ідеї, розроблені та викладені в цій монографії, лежали в основі моєї доповіді, прочитаної 3 квітня 1996 р. на вченій раді Інституту історії України НАН України [5], і в доповіді, виголошеної на ІV конгресі українців, який проходив в Одесі 26-29 серпня 1999 р. [6].

Що стосується соціології, вона теж не стала подругою історії ні в Україні, ні в СРСР в цілому, з тих самих вище розглянутих причин.

Масштабним задумам та ініціативам М.С. Грушевського не судилося здійснитися. Усі наукові центри, які функціонували під його керівництвом були прикриті. У 1931 р. М.С. Грушевський був висланий до Москви з зобов'язанням відмічатися у НКВС. У роки ежовщини були репресовані його дочка Катерина Михайлівна, брат Олександр Сергійович та інші близькі історичу люди.

Репресії носили масовий характер. На сторінках виданого зусиллями української діаспори збірника у пам'ять репресованих у 1920-40-і рр. вчених України, опублікований список 185 істориків, істориків права, етнографів, археологів, економістів, мистецтвознавців. Автори не вважають свої відомості вичерпними [7, с. 120].

В цьому фундаментальному, могутньо обгрунтованому дослідженні, яким є рецензована книга, протягнуті такі лінії: 1) як сказано, проаналізовані теоретико-методологічні засади функціонування вчених Інституту історії України; 2) розглядаються – і дуже ретельно – перипетії створення самої установи та принципів її діяльності – підпорядкування Академії наук та її інститутів Раді міністрів (з 1934 р.). Заміна принципів колегіальності в управлінні наукою командним адмініструванням; 3) розробка радянської концепції історії України, такої, яка б влаштувала Москву; 4) це історія живих людей, історія українських істориків, їхні нелегкі долі, складання нової професійної й людської етики в їхньому середовищі.

Спочатку, принципи функціонування (організаційні пертурбації я опускаю). Як пише О.В. Ясь, з 20-30-х рр. почала складатися радянська обрядовість (с. 23), коли люди, які хотіли займатися історією, повинні були відхрещуватися від учителів-істориків старої школи – шельмувати М.С. Грушевського, В.Б. Антоновича, М.В. Довнар-Запольського та ін.

Загальний моральний клімат початку 30-х рр., як пише автор, привів до того, що в умовах, коли не були розроблені офіційні канони, серед істориків панував страх перед можливими помилками, невпевненість, приховування думок, жах

розплати за невгодні думки (с. 39, 50 та інші). Між тим, з 1932 р. гостро стояло питання створення програми з історії України і також підручника. Та вже почали напрацьовуватися загальні контури радянської концепції історії України. В її основі лежала п'ятичленка – вчення про п'ять формацій, як рух людства від «первісного комунізму», якого ніколи не існувало, до справжнього – рай у майбутньому, хіліастична ідея християнства. Рух усього українського історичного процесу, просякненого класовою боротьбою, до соціалістичної революції, утвердження великоруського нарративу і маргіналізація української історії (с. 58-60).

Сформувалася теза про тісну єдність трьох братерських народів – російського, українського та білоруського із підкресленням лідирування «великого російського народу» у культурному розвитку цих братських народів. (с. 94-98). Якщо в «Історії України. Короткий курс» (Під ред. С.Н. Белоусова та ін. Київ, 1940) вживалося означення «великий український народ», то у післявоєнні часи воно зникло зовсім (с. 105). Крім того, в центрі уваги було одне з ключових питань – возз'єднання України з Росією, як «найвище благо для України», чи приєднання України до Росії, як «найменше зло» та чим є історія України після Переяславської угоди 1654 р.? Відмічені лише загальні риси. Нарешті можна було братися за багатотомники, програми та підручники. Якими силами? На заміну репресованим історикам набиралися нові, що не відзначалися належним професіоналізмом. Вихід знайшли у запрошенні до Інституту, як репетиторів молодих – М.Н. Петровського, О.П. Оглобліна, Н.Д. Полонську-Василенко та інших (с. 74 та ін.).

У 1938 р. вийшов «Короткий курс історії ВКПб», як вірно пише автор, «сумнозвісний курс». У істориків з'явився стандарт, став складатися канон у написанні та «науковому» оформленні їх праць.

Праці українських спеціалістів з вітчизняної історії були всипані цитатами з творів класиків марксизму-ленінізму. Авторка цих рядків, спеціаліст із всесвітньої історії, може згадати відомого українського дослідника історії Французької революції кінця XVIII ст. одеського історика К. Добролюбського. В своїй роботі від 1930 року «Економічна політика термідоріанської реакції» (вид. М.-Л.) він усього один раз послався на К. Маркса. У роботі «Термідор. Нариси з історії класової боротьби у Франції 1794-1798 рр.» Одеса, 1949 вчений неодноразово посилається на праці К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна, Й. Сталіна, а бібліографія включає й «Зауваження на конспект підручника «Нова історія» Й. Сталіна, А. Жданова, С. Кірова.

У 1973, 1974 та 1975 роках у науковому збірнику Київського університету «Питання нової та новітньої історії» були надруковані три мої статті з французької історіографії (частини моєї кандидатської дисертації) [8; 9; 10].

У першій з статей було одне посилання на Ф. Енгельса. Приймаючи статтю 1974 р., де не було посилань на класиків, секретарка редакції сказала:

використайте цитату Ф. Енгельса із попередньої статті, без цього ми роботу взяти не можемо. Ця ж цитата була використана і у третій статті в 1975 р.

Як відмічав директор Інституту історії України того часу С. Белоусов «Короткий курс історії ВКП(б)» став настільною книгою кожного вченого, без якої була неможливою розробка проблем громадянської історії (с. 103).

З кінця 1930-х початку 1940-х рр. сформувалася ще одна особливість радянських праць з історії України, яка полягала у хронологічному крені, деформації на користь епохи пролетарської революції, громадянської війни та періоду соціалістичного будівництва.

Розповідаючи про вихід «Короткого курсу історії України» у 1940 р., О.В. Ясь пише, що з 411 його сторінок «лише третя частина відводилася означеному періоду» [11], тому що не вистачало спеціалістів. У подальшому цей перекис буде збільшуватися. Тобто, десь на півтора тисячоліття – 300 сторінок тексту, а на 27 років соціалізму – 111 сторінок (приблизно).

За роки радянської влади із прикриттям усіх починань М.С. Грушевського, в Україні припинили займатися всесвітньою історією. У доповіді, прочитаній на вченій раді Інституту історії України від 3 квітня 1996 р., та у доповіді на Четвертому міжнародному конгресі українців (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.) я говорила про втрату українських шкіл античників, візантиністів, медієвістів, відсутність в Україні Інституту всесвітньої історії, а в діючих інститутах – відділів теорії та методології історії. У працях пізнішого періоду я, як і львівський історик Л.О. Зашкільняк, відмічала позитивні зрушення у цій області [5; 6; 12].

Та й як вказані галузі знання могли розвиватися в Україні? Крім ідеологічного диктату, мав значення чисто матеріальний бік. З 30-х рр. у наукові бібліотеки країни не надходила а ні іноземна література, а ні періодика.¹ Ситуація почала змінюватися лише з початку 90-х рр., але тоді вже з'явився й електронний ресурс. Щоб написати кандидатську і докторську дисертації – обидві присвячені французькій історіографії – мені довелося протягом тридцяти років їздити в московські бібліотеки та підтримувати наукові контакти з академічними інститутами Москви (та Берліну теж – так склалася доля).

Впевнена, що акцентування уваги в українських дослідженнях на радянському періоді негативно позначилося на українському менталітеті в цілому.

З книги «Історія України. Короткий курс» (1940 р.) почала складатися ще одна цікава особливість підготовки до друку праць з історії – їх безкінечне рецензування. У випадку із згаданим курсом це ще була «праця просування і

---

¹ Український інститут марксизму-ленінізму у 20-30 рр. ХХ ст. одержував п'ять тільки французьких історичних журналів: "Revue historique", "Revue d'histoire moderne", "Revue d'histoire moderne et contemporaine", "La Révolution française", "Revue de études slaves". З 30-х років і до нині Україна вже ніколи не одержувала такої кількості іноземних журналів.

популяризації книги». О.В. Ясь наводить данні О. Юркової, які свідчать, що протягом семи місяців по виходу курсу на нього було опубліковано 20 рецензій, дев'ять із яких написав Л. Полухін (с. 107). У подальшому подібне рецензування набуло інших форм і змісту.

Над українськими істориками постійно висіла загроза бути звинуваченими у «буржуазному націоналізмі» або в якомусь іншому антипартійному ухилі. Тому писали колективні праці, створювали попередні макети робіт та розсилали на рецензії. Кому й куди? Автору вдалося етимологічно обіграти ситуацію з обговоренням у жовтні 1948 р. «Короткого курсу історії України» у відділі пропаганди й агітації ЦК КП(б)У, яким завідував П. Гапочка. Сумно читати «серйозні зауваження» секретаря ЦК: згадка про воєнні походи київських князів Володимира Святославовича та Володимира Мономаха змусило останнього схопитися за голову – предки більшовиків були агресорами (с. 205). На робочу версію «Короткого курсу» 1948 р. було написано 56 рецензій. Його возили до Москви, де він обговорювався на спільному засіданні кафедри історії СРСР історичного факультету МДУ та кафедри історії АСН при ЦК ВКП(б) 4 березня 1952 р. Результати обговорення були сприятливими, але місцеві партійні кадри підстрахувалися. 17 квітня 1952 р. були видані висновки та рекомендації комісії ЦК ВКП(б)У, які містили вказівки «на принципові ідеологічні прорахунки, вагомні методологічні та редакційні помилки» (с. 214). Потім було надруковано другий макет. Із 836 сторінок 340 було відведено періоду від 1917 до 1948 року (sic!). На другий макет було надруковано 250 рецензій. Після появи «геніальних» праць Й. Сталіна з економічних проблем соціалізму та з питань мовознавства багатостраждальний двотомник знову відправили «до плавильного горнила». Результати переплавки підвело засідання комісії ЦК ВКП(б)У, яке тривало з 17 листопада до 8 грудня 1952 р.

Як відмічено у книзі (с. 215), стенограма засідання склала 870 машинописних листів та свідчила про те, що історичний текст обговорювався «по абзацах, фразах, окремих висловлюваннях» (с. 215-217). Чи можна уявити собі, щоб якась політична партія чи уряд давали вказівки школі «Анналів»? Абсурд. Відомо, що президент Франції з 1981 по 1995 рр. Ф. Міттеран читав монографію Е. Леруа Ладюрі «Монтайю, оксинтантське село (1294-1324)», після чого дзвонив авторові, аби висловити своє щире задоволення від прочитаного. Президент був усього лише одним з 2 млн. читачів – такий тираж книги, перекладеної на більш як 20 мов світу (але не на українську, на жаль).

Але, хай там як, після усіх перипетій двотомник з історії України побачив світ [13]. Колективні праці, численні рецензії – усе це повинно було якось захистити людей, створити колективну відповідальність, вклонитися ідеологічному відділу ЦК, врахувати зауваження сумнівної цінності.

Автор відмічає, що історики діаспори прекрасно розуміли, чому страхуються їхні колеги в Україні. Один з них – В. Дубровський – відмітив, що книгу писали 12 авторів і в неї 5 редакторів.

На багатьох сторінках своєї книги О.В. Ясь підкреслює провінціалізм української історичної науки радянського часу, який обумовлювався загальними умовами її функціонування та «провінційністю мислення місцевих партійних бонз». Ці прикрі обставини приречували українські суспільні й гуманітарні науки на маргінальність (с. 232). Коли готувалася харківська загальноукраїнська конференція 1997 р., де мені було запропоновано прочитати пленарну доповідь, я наполегливо пропонувала В.Г. Сарбею, опоненту по моїй докторській, і А.В. Санцевичу, який написав на неї капітальне заключення, запросити на конференцію французьких істориків. Вони інтелігентно стримували мене: давайте ми спочатку самі обговоримо свої проблеми. Тоді я й уявлення не мала про обсяг цих проблем.

З концептуальних особливостей вказаного двотомника О.В. Ясь підкреслює домінування в ньому «великої угоди 1654р., як найвищого блага», хоча до цього воно трактувалося, як «менше зло» (с. 219). Я ж звернула увагу на інше. У московській рецензії на двотомник її автори А. Зимін, В. Мочалов, А. Новосельський – як про недолік говорять про те, що в ньому не вказується, чому Русь минула рабовласництво та від первісно-общинного ладу перейшла до феодалізму (с. 220). Час робіт А.Я. Гуревича ще не прийшов. Його час настав із «перебудовою», тоді і з'явилися його роботи, у яких вказувалося, що суспільний лад Русі поєднував ознаки і рабовласництва і феодалізму. Йому ж належить і заслуга ревізії марксизму в цілому [14, с. 198-202].

У 1960-ті рр., як пише автор, «культурна атмосфера та інтелектуальні настрої» потеплішали і в Україні. Це сталося на закаті хрущовської «відлиги» та зв'язувалося з епохою П. Шелеста (с. 231). З 1957 р. почав виходити «Український історичний журнал». Проблема його створення поставала відразу у повоєнні роки. Але у 1947 р. заступник директора Інституту історії Л. Іванов, звертаючись до заклопотаного створенням журналу Ф. Шевченка, сказав: «Якби нам зараз дозволили б видавати журнал, ми з Вами сіли б» (с. 236).

У журналі протягом 60-х – початку 70-х рр. з'явилися оригінальні неколективні тексти; серед їхніх авторів були І. Бойко, О. Компан, О. Лугова, Ф. Шевченко. Зростала кількість співробітників Інституту, яка мала науковий ступінь, але, як і раніше, існував перекіс у спеціалізації. У 1961 р. 50 співробітників його займалися радянським періодом, 33 вивчали 1000-літню дорадянську історію України, сегмент всесвітньої історії обмежувався країнами так званої «народної демократії» (с. 250).

До 1967 р. директором Інституту був К. Дубина. Який блискучий, виконаний багатьма фарбами, неоднозначний портрет К. Дубини написав автор. К. Дубина, як пише О.В. Ясь, товаришував із П. Шелестом і мав солідні зв'язки в середовищі московських функціонерів. Він був щирим прихильником українізації, а О. Опанович згадувала його, як сталініста, але дуже хорошу людину, який власною спиною захищав істориків-нонконформистів.

Під час XII Міжнародного конгресу істориків (Відень 29 серпня – 5 вересня 1965 р.) К. Дубина, спілкуючись з діаспорними істориками, справив на них позитивне враження. Один з них – І. Лисяк-Рудницький відмічав «Стриманість, невимушеність, легку нотку іронії», яка бриніла в словах К. Дубини. Другий діаспорний історик Л.Р. Білас більш стримано поставився до К. Дубини, але дав його колоритний портрет (с. 254-259).

Після раптової кончини К. Дубини пост директора зайняв А. Скаба – колишній міністр освіти та секретар ЦК КПУ. Діаспорна преса «іронічно» і «саркастично» відреагувала на призначення А. Скаби (с. 259-260). Автор наводить показову реакцію на його призначення мюнхенського журналу «Сучасність»: «Кандидат історичних наук А. Скаба, проминувши наукову ступінь доктора наук, одержав звання спочатку член-кореспондента, потім академіка, не на форумі загальних зборів Академії наук, а завдяки обговоренню в апараті ЦК, передусім у тому відділі, яким сам керував». Автор правий, коли пише, що таке призначення було вдалим завершенням партійної кар'єри (с. 259). Такою ж шанованою посадою було і завідування гуманітарною кафедрою у столичному ВУЗі.

Новий директор у кінці 70-х рр. розгорнув гострі атаки проти молодих співробітників та неконформістів, виживши з Інституту відомого українського медієвіста М. Брайчевського, а також І. Ганжу, Г. Шевчука, А. Кудлая та ін. Він різко негативно ставився до тих співробітників, хто займався дожовтневим періодом історії України.

Що я знала про інтелектуальне життя Києва в кінці 60-х рр.? Переїхала сюди у 1970 р. та із-за зайнятості багато і не могла взнати. У 1968 р. силами співробітників Інституту – О. Компан, О. Апанович, М. Брайчевського, Я. Дзири, О. Стецюк – був організований лекторій з історії козацтва та історії України взагалі. Збиралися тисячні аудиторії, лекції доводилося читати з 10 ранку до 14 години без перерви. Я. Дзира свідчив, що А. Скаба стежив за цим лекторієм та дорікав йому за розповіді про Запорозьку Січ, про М. Гоголя, запитував, звідки він, галичанин, набрався такого націоналізму (с. 261). На сам кінець лекторій прикрили.

Між тим, історичні знання треба популяризувати, вони – підоснова патріотизму. Якщо вже говорити про патріотизм, то він застарів для старих країн, які відбулися, але у процесі їхнього становлення, боротьби за демократичні цінності він відігравав величезну роль. Та й у 1968 році – у період кризи четвертої республіки у Франції – провідні історики школи «Анналів», чисто академічні вчені, регулярно виступали по радіо та телебаченню, організували дешеву серію брошурок «Що я знаю?» та розповідали співвітчизникам про найважливіші події національної історії. Як би в Україні була правильно поставлена така робота, мешканці східних областей не вагались би у самовизначенні національної ідентичності.

У рецензованій книзі підкреслюється, що, не дивлячись на певні зрушення в діяльності Інституту в ці роки, які відобразилися у збільшенні кількості співробітників з вченим ступенем, появі тематичних збірників, підвищені уваги до джерелознавчих дисциплін, історія дожовтневого періоду у 1970-х рр. остаточно маргіналізувалася, перетворившись на своєрідний вступ до історії радянських часів (с. 170 та ін.). У 1973 р. усього 6 співробітників Інституту розробляли проблеми медієвістики. У 1979 р. із 165 співробітників лише 29 відстежували історію України дореволюційного часу (с. 313).

Для порівняння: всі лідери трьох поколінь школи «Анналів» – М. Блок, Л. Февр, Ф. Бродель, багато з істориків школи – Ж. Дюбі, Е. Леруа Ладюрі, Ж. ле Гофф, П. Губер, Р. Фоссе, Р. Шарт'є, П. Рікер, а пізніше – М. Емар та Ж. Грен'є були медієвістами, спеціалістами із всесвітньої та вітчизняної історії. Українські історики у великому боргу перед своїм народом. Його 300 років русифікували та на додаток він не знає свого справжнього минулого, воно ще не написане.

У 60-70-х рр. вийшли в світ солідні колективні праці, створені зусиллями Інституту історії: «Історія Києва» (Київ, 1963-1964. Т. 1-2), «Історія селянства Української РСР» (Київ, 1967. Т. 1-2), «Історія робітничого класу Української РСР» (Київ, 1967. Т. 1-2), «Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу» (Київ, 1967-1969. Т. 1-3) та інші. У 1967 р. вийшов і двотомник «Історія Української РСР», який, як пише О.В. Ясь, продемонстрував «інерційність тодішніх колективних праць», бо вони рухались «по вузькому коридору, накресленому радянським каноном середини 50-х років та були повністю закриті навіть для поміркованих паліативних концептуальних пропозицій, які потроху поступали з часів "пізньої відлиги"». Не відзначилася новизною підходів і «Радянська енциклопедія історії України» (Київ, 1969-1972. Т. 1-4).

Разом з тим автор відмічає, що персональні практики українських ревізійністських, нонконформістських істориків того часу – О. Апанович, І. Бойко, І. Бутича, В. Голобуцького, І. Гуржія, Я. Дзири, О. Компан, І. Крип'якевича, О. Лугової, М. Марченка, Ф. Шевченка – показують, що вони прагнули обійти кордони радянського історіописання (с. 286), намагалися хоч частково реабілітувати українських істориків (Д. Багалія, М. Драгоманова, Д. Яворницького, М. Грушевського, П. Куліша) (с. 287), намагалися переосмислити вульгарізовану радянську версію марксизму й висловлювали думки, що перегукувалися з ідеями М. Барга, Л. Баткіна, А. Гуревича, Б. Поршева та інших істориків – піонерів методологічної перебудови історичної науки (с. 284-291).

Автор має ще й літературний дар. Почніть читати останній IV розділ його роботи: чи то безкінечний дощ за вікном, чи то згустішали хмари над співробітниками Інституту історії? Усього лише розпочалася нова кампанія боротьби проти буржуазного націоналізму. Цинічно звільнили О. Компан,

звільнили М. Мельника, який у 1979 р., аби уникнути арешту, наклав на себе руки, звільнили колишнього головного командира УПА В. Кука. Ще раніше з Інституту археології АН УРСР звільнили М. Брайчевського. Було звільнено з посади директора Інституту історії Ф. Шевченка, йому за «ідейно-теоретичні помилки занесли догану в облікову картку». З 1973 р. він тимчасово виконував обов'язки керівника відділу феодалізму. У 1992 р. Ф.П. Шевченко виступив рецензентом своєї статті про І. Лучицького, висловив задоволення її проблематикою та запропонував їй назву «Українські сторінки творчості І.В. Лучицького». Протягом 11 років не міг працевлаштуватися Я. Дзира. Була зруйнована сітка спеціалізованих збірників, які створювалися тяжкими потугами українських істориків другої половини 60-х початку 70-х рр. З іншого боку, в 1975 р. була розпочата робота над підготовкою видань: «Історичні дослідження. Вітчизняна історія» та «Історичні дослідження. Історія зарубіжних країн». Зміст їх був, як гірко шуткували діаспорні історики, «єдиноеділимським», особливо із приходом на посаду головного редактора Ю. Кондуфора. Новий директор Інституту А. Шевельов зробив наукову кар'єру, поєднуючи агітаційно-лекторські та партійні практики з науковими (с. 296-302). А. Шевельов довго не втримався, не з причини гучної бібліотечної справи – масштабної крадіжки дореволюційних видань з бібліотеки Інституту, а із-за того, що, як пише автор, «програв, вочевидь, у підклимній боротьбі» (с. 307). З 1978 р. директором Інституту став Ю. Кондуфор, який з 1958 по 1968 рр. працював заввідділом науки й культури ЦК КПУ. Не дивлячись на те, що на цій посаді йому доводилось «проробляти» відомих шестидесятників, він «намагався підтримувати з ними людські стосунки» (с. 307). Автор доброзичливо відмічає той факт, що за Ю. Кондуфора припинила своє існування «система нашіптувань», йому вдалося «мінімізувати» ту підклимну боротьбу, яка багато років йшла в Інституті (с. 315). Не дивлячись на розширення міжнародних контактів, академічна наука України, представлена Інститутом, на справедливую думку О.В. Яся, знаходилася у стадії стагнації.

Даючи оцінку роботі колектива над капітальним проектом «Історія міст і сіл Української РСР», автор пише, що книга увібрала в себе типові прорахунки колективних праць епохи «розвинутого соціалізму» – «вихолощення й примітивізацію змісту викладу», повсюдну індокринізацію, нівелювання місцевого колориту і т.д. (с. 320). При цьому він відмічає розгортання по всій Україні могутнього історико-краєзнавчого руху. У 1974-1984 рр. йшла підготовка російськомовної версії «Історії міст і сіл Української РСР». У 1977-1979 рр. вийшов восьмитомник «Історія Української РСР». Спроби Ф. Шевченка вказати на роль М. Грушевського в розробці історії України були відкинуті. 6 з 8 томів були присвячені подіям революцій 1905-1907, 1917 рр. та радянській епосі.

Діаспорний історик О. Прицак відмічав, що робота обґрунтовувала телеологічну концепцію історії України, бо вказувала на «її рух під

керівництвом великого російського народу до комуністичного щастя» (с. 327). Група істориків, яка працювала над восьмитомником була вдовоєна Державної премії УРСР в галузі науки та техніки. А далі грянула «перебудова».

Отже, книга про українське суспільство, про українське історіописання, українських істориків періоду 1936-1986 рр. однозначно вдалася. Книга капітальна, доботно виконана, могутньо обґрунтована, наділена цінними додатками (340 сторінок тексту, надрукованих дрібним шрифтом і 200 сторінок додатків). Хорошою особливістю розповіді автора про кадри Інституту історії є те, що він не лише поіменно називає всіх співробітників, але й вказує вік, стать, національність, посаду, вчений ступінь, у якому ВНЗ отримана освіта – і так на всіх етапах функціонування Інституту до 1985 року.

Я дозволю собі на цих сторінках щиро поздоровити Олексія Васильовича Яся не лише з книгою, написаною у 2016 р., але й з одержанням звання члена-кореспондента НАН України. Впевнена, що співтовариство істориків він порадує ще не однією блискучою працею.

Це перший висновок. Другий стосується історії України.

У своїх книгах, статтях, які виходили друком з середини 90-х рр. (основні з них у списку літератури до цієї статті), я давала аналітичні огляди української й світової історичної науки сучасності, звертаючи увагу передовсім на зміни методологічних засад її функціонування. І не я одна. Зрушення, звичайно, є, але не такі серйозні, як хотілось би.

За тридцять років незалежності концептуально історія України радикально переосмислена. Актуальною залишається проблема її методологічної перебудови.

Якщо світова історіографія за ХХ ст.початок ХХІ ст. пройшла – три покоління школи «Анналів», модернізм, постмодернізм та пост-постмодернізм – на цих парадигмах в світі написані тисячі томів, то Україна, яка працями окремих істориків повторює ці напрямки, на сьогодні якогось з них, чітко окресленого, не має жодного.

Між тим, майже кожна історіографічна школа є кутом зору на суспільство. Західна наука дає стереоскопічний погляд на суспільство, українська поки що обмежується однобоким. Переважна більшість українських істориків працює на парадигмах старого, як світ, позитивізму, не забуваючи і про марксизм.

Варто було б написати новий огляд сучасної української історіографії, але, гадаю, це вже зробить інший спеціаліст, а я напишу про деякі, на мою думку, нагальні проблеми.

Зараз іде війна, війна, де вирішується кардинальне питання: чи буде існувати Україна, як незалежна, суверенна держава? Кожна копійка бюджету повинна йти на потреби фронту. Але і ця війна закінчиться, закінчиться нашою перемогою. Що маємо робити після перемоги?

Відбудувати країну, враховуючи передовий досвід світу, та кардинально міняти нашу систему освіти. Левова доля наукової інформації в світі йде англійською мовою.

У своїй книзі «З третього світу в перший» творець сінгапурського економічного дива мудрий китаєць Лі Куан Ю писав, що одним з кроків, який до того дива привів, було переведення національного університету Сінгапура на викладання англійською мовою. Підкреслив – переведення поступове, бо інакше був би вибух невдоволення у суспільстві. Після закінчення університету кращі його випускники їхали завершувати освіту у вищі навчальні заклади США, бо це найкращі виші світу, де за кафедрами і нобелівські лауреати стоять. Так само чинили й студенти Тайваню, звідки з 1960 року до США виїжджало 4500 випускників щороку. Поверталось 500 чоловік. Аби заохотити стажерів повертатися, уряд Тайваню запропонував їм програму відкриття власного бізнесу в галузі напівпровідників на пільгових умовах. Так само чинив і уряд Сінгапуру [15].

Наука потребує фінансування, так й добре себе окупає. Усі передові країни світу це розуміють і мають добру віддачу.

Німці у XIX ст. писали про себе: «Французам і росіянам дісталася земля, англійцям – море, нам залишилася сфера думки» (не дослівно).

У XIX ст. німці дали історіографії – історичну школу права – А. Тібо, К. Савін'ї та К. Ейхгорн, Г. Гегеля, Л. Ранке, К. Маркса, І. Канта. На плечах останнього стояла світова історіографія до 80-х рр. XX ст.

На початку XX ст. німецькі вчені у перше його десятиріччя одержали більше 30% нобелівських премій, у друге десятиліття близько 30%. Німці тримали першість з фізики, хімії та медицини. [16]

Крім протестантської етики, їх стимулюють риси національного характеру – звичка до порядку, дисципліни, організованість. Як і усі західні європейці – вони поважають закон. Німеччина з часів Бісмарка є і залишиться великою державою.

Є чому повчитися і в євреїв, яких жодна держава, крім Ізраїлю, не фінансувала.

Ніл Фергюсон, англійський, шотландський історик і журналіст, писав у своїх книгах «Площі та вежі», «Цивілізація» наступне: «Євреї складають 0,2% населення світу і 2% населення США. У цій країні вони одержали 22% нобелівських премій, 20% медалей Філдса з математики, 67% медалей Джона Кларка Бейтса для економістів (присуджується людям до 40 років віком). Їм належить 38% премій «Оскар» у номінації кращий режисер, 20% пулітцеровських премій з художньої літератури та 13% нагород «Греммі» за життєві досягнення» [16, с. 310-311]. Єврейську дитину до навчання стимулює передусім етика іудаїзму, сім'я, де панує культ матері. Єврейський хлопчик з дитинства завантажений навчанням та привчений до відповідальності.

Мій читач скаже, що не усякий український хлопчик буде старанно вчитися. Скажу з власного досвіду. В одному з моїх берлінських класів, де я викладала історію, сиділи діти кухарів і сантехників, яких сім'я аж ніяк не налаштувала на навчання. Але, з яким же ентузіазмом вони в мене вчили історію.

Необхідна відповідна робота та стимуляція і педагогів і дітей.

Жоден український виш не входить у рейтинг кращих вишів світу. То чи дають вони справжню освіту своїм випускникам? Якість викладення залежить від кваліфікації викладацького складу, і це головне.

Виші постачають кадри в академічну аспірантуру. Якою повинна бути підготовка аспіранта-історика? У позаминулому столітті французькі вчені Ш.-В. Ланглуа та Ш. Сеньобос писали: історик повинен володіти чотирма живими мовами та двома мертвими – латиною та старогрецькою. І дореволюційні історики таку лінгвістичну підготовку мали.

У мене лежать тексти неопублікованих статей нашого співвітчизника, професора університету імені Тараса Шевченка – Івана Васильовича Лучицького. Один має назву «Історії розвитку скептицизму в галузі магії та чаклунства. Історико-психологічний етюд», другий «Порівняння малоруської та великоруської демонології та магії із західноєвропейською».

Це безцінні тексти, бо написані на методологічній основі другого позитивізму, який був щаблинкою до неокантіанства. Можна було б написати вступну статтю та й видати їх. Здолав ці тексти (почерк історика був поганий) мій учень, професор університету імені Тараса Шевченка Василь Ірінархович Ульяновський. Та а ні я, а ні він – гадаю, що й жоден з істориків України, (може я помиляюся?) немає тієї лінгвістичної підготовки, щоб прочитати та описати його посилання. Вони якраз на тих майже шести мовах, про які писали Ш.-В. Ланглуа та Ш. Сеньобос.

У 1834 р. німецький історик Леопольд фон Ранке запропонував прекрасну форму навчання молодих істориків – метод історичних семінарів. З того часу нічого кращого не винайдено.

Семінари треба відновити в усіх академічних інститутах історії та й поставити на обговорення проблему цивілізаційної історії України. Проблема розробки цивілізаційної історії України назріла. Щоб її підняти необхідно врахувати напрацювання, як українських істориків так і зарубіжних.

Якщо застаріла схема історії України М. Грушевського, то зберігають цінність його ідеї порайонного дослідження її історії. Різні автори, як на сторінках наукових видань, так і в пресі, обговорюють питання цивілізаційного підходу до історії. Без сумніву найбільше в цьому плані зробив метр французької школи «Анналів» Фернан Бродель. Його «Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм XV-XVIII ст. Структури повсякденності: можливе і неможливе» (рос. пер. М., 1986); «Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм. Гри обміну» (рос. пер. М., 1988) і третій том «Час світу» (рос. пер. М., 1992) висувалися на нобелівську премію. Над цими книгами вчений

працював у 1950-60 рр. В 1986 р. Ф. Бродель на тих же ідеях видав тритомну книгу «Що таке Франція». («Що таке Франція. Люди і речі». Кн.1 і 2, «Простір та історія» Кн.3 (рос. пер. М., 1995).

В наші часи написана прекрасна робота вже згаданого історика Ніла Фергюсона «Цивілізація» – це мережева цивілізація, яка у 50-60-х рр. написаною бути не могла. Ці приклади не поодинокі.

Так достойні зразки, алгоритми дослідження цивілізацій в світі напрацьовано. Після закінчення війни роботи в українських істориків буде багато.

Нам потрібно підняття рівня культури в суспільстві, я не перша про це пишу, нам потрібна реформована система освіти, аби Україна зайняла достойне місце у світовому співтоваристві, а українська історіографія стала шанованою частиною світової.

Список використаних джерел та літератури

1. Таран Л.В. Историческая мысль Франции и России (70-е годы XIX – 4-е годы XX вв.). К.: Наукова думка, 1994. 200 с.
2. Таран Л.В. Новые тенденции мировой и украинской историографии. *Диалог со временем*. Вып 13: Альманах интеллектуальной истории / Гл. ред. Л. П. Репина. М., 2004. С. 211-231.
3. Taran L.V. The latest trend in world and Ukrainian historiography. *Roczniki Antropologii wiedzy*. R.II. Wroclaw, 2006. S. 49-79.
4. Таран Л.В. Развитие французской, русской и украинской исторической мысли (70-е годы XIX – 40-е годы XX ст.) в контексте изучения Великой французской революции. К.: ГНТБ, 31 мая 1993 г. 189 с.
5. Таран Л.В. Провідні тенденції світової історіографії ХХ ст. і проблеми кризи сучасної української історичної науки. *Український історичний журнал*. 1998. № 5. С. 30-40; 1999. № 1. С. 85-92.
6. Таран Л.В. Про кризу сучасної української історіографії. *Четвертий міжнародний конгрес українців. Історія*. Одеса-Київ-Львів, 1999, Ч. 2. ХХ ст. С. 23-27.
7. Збірник на пошану українських вчених, знищених більшовицькою Москвою. Накладом наукового товариства ім. Т. Шевченка / Під ред. М. Овчаренко. Чикаго, 1962.
8. Таран Л.В. До історії виникнення традиційного позитивістського напрямку французької історіографії. *Питання нової та новітньої історії*. Вип. 17. К.: Вид-во Київського ун-ту, 1973. С. 157-167.
9. Таран Л.В. Деякі тенденції розвитку історичної науки у Франції впершій половині ХХ ст. *Питання нової та новітньої історії*. Вип. 19. К.: Вид-во Київського ун-ту, 1974. С. 110-120.
10. Таран Л.В. Питання теорії джерелознавства у засновників напрямку «Аннали» Л. Февра та М. Блока. *Питання нової та новітньої історії*. Вип. 21. К.: Вид-во Київського ун-ту, 1975. С. 78-86.
11. Історія України. Короткий курс / Під ред. С.М. Білоусова, К.Г. Гуслисточа, О.П. Оглобліна та ін. К.: Вид-во АН УРСР, 1940. 411 с.
12. Таран Л.В. Французька, російська і українська історіографія (70-ті рр. XIX – поч. ХХ ст.). Ніжин: Ніжинський держ. ун-т ім. М. Гоголя, 2009. Розділ V. Українська історіографія на зламі ХХ і ХХІ століть: здобутки і перспективи / Гол. ред. Л.О. Зашкільняк. Львів, 2004. С. 158-176.

13. Історія Української РСР / Гол. ред. О. Касименко. У 2-х т. Київ. Т.1. 1953. 784с., Т.2. 1956. 704 с.
14. Таран Л.В. Роздуми про долю історичної науки СРСР та Росії (Нотатки на полях книги А.Я. Гуревича «История историка»). Український історичний журнал. 2007. № 4. С. 198-202.
15. Лі Куан Ю. З третього світу в перший. Київ, 2016.
16. Фергюсон Н. Цивілізація / Пер. з англ. К.: Наш формат, 2017. 487 с.

References

1. Taran, L.V. (1994). *Istoricheskaya mysl' Frantsii i Rossii (70-ye gody XIX – 40-ye gody XX vv.)*. Kyiv: Naukova dumka. [In Russian].
2. Taran, L.V. (2004). Novyye tendentsii mirovoy i ukrainskoy istoriografii. *Dialog so vremenem*. Вып 13: Al'manakh intellektual'noy istorii. Moskva, pp. 211-231. [In Russian].
3. Taran, L.V. (2006). The latest trend in world and Ukrainian historiography. *Roczniki Antropologii wiedzy*. R.II. Wroclaw, S.49-79. [In English].
4. Taran, L.V. (1993). *Razvitiye frantsuzskoy, russkoy i ukrainskoy istoricheskoy mysli (70-ye gody XIX – 40-ye gody XX st.) v kontekste izucheniya Velikoy frantsuzskoy revolyutsii*. Kyiv: GNTB. [In Russian].
5. Taran, L.V. (1998; 1999). Providni tendentsiyi svitovoyi istoriografii XX st. i problemy kryzu suchasnoyi ukrayins'koyi istorychnoyi nauky. *Ukrayins'kyy istorychnyy zhurnal*, 5, pp. 30-40; 1, pp. 85-92. [In Ukrainian].
6. Taran, L.V. (1999). Pro kryzu suchasnoyi ukrayins'koyi istoriografii. *Chetvertyy mizhnarodnyy konhres ukrayinistiv. Istoriya*. Odesa-Kyyiv-L'viv, Ch. 2, XX st., pp. 23-27. [In Ukrainian].
7. Ovcharenko, M. (ed). (1962). *Zbirnyk na poshanu ukrayins'kykh vchenykh, znyshchennykh bil'shovyt's'koyu Moskvoyu*. Nakladom naukovoho tovarystva im. T. Shevchenka. Chikaho. [In Ukrainian].
8. Taran, L.V. (1973). Do istoriyi vynyknennya tradytsiynoho pozytyvist's'koho napryamu frantsuz'koyi istoriografii. *Pytannya novoyi ta novitn'oyi istoriyi*, 17. Kyiv: Vyd-vo Kyyivs'koho un-tu, pp. 157-167. [In Ukrainian].
9. Taran, L.V. (1974). Deyaki tendentsiyi rozvytku istorychnoyi nauky u Frantsiyi vpershiy polovyni XX st. *Pytannya novoyi ta novitn'oyi istoriyi*, 19. Kyiv: Vyd-vo Kyyivs'koho un-tu, pp. 110-120. [In Ukrainian].
10. Taran, L.V. (1975). Pytannya teoriiy dzhereloznavstva u zasnovnykiv napryamu “Annaly” L. Fevra ta M. Bloka. *Pytannya novoyi ta novitn'oyi istoriyi*, 21. Kyiv: Vyd-vo Kyyivs'koho un-tu, pp. 78-86. [In Ukrainian].
11. Bilousov, S.M., Huslystoch, K.H., Ohloblin, O.P. (eds). (1940). *Istoriya Ukrayiny. Korotky kurs*. Kyiv: Vyd-vo AN URSS. [In Ukrainian].
12. Taran, L.V. (2009). *Frantsuz'ka, rosiys'ka i ukrayins'ka istoriografiya (70-ti rr. XIX – poch. XX st.)*. Nizhyn: Nizhyns'kyy derzh. un-t im. M. Hoholya. Rozdil V. Ukrayins'ka istoriografiya na zlami XX i XXI stolit': zdobutky i perspektyvy / Hol. red. L.O. Zashkil'nyak. L'viv, 2004. pp. 158-176. [In Ukrainian].
13. Kasymenko, O. (ed). (1953; 1956). *Istoriya Ukrayins'koyi RSR*. U 2-kh t. Kyiv. T.1., T.2. [In Ukrainian].
14. Taran, L.V. (2007). Rozdumy pro dolyu istorychnoyi nauky SRSR ta Rosiyi (Notatky na polyakh knyhy A.Ya. Hurevycha “Ystoryya istoryka”). *Ukrayins'kyy istorychnyy zhurnal*, 4, pp. 198-202. [In Ukrainian].
15. Li Kuan Yu. (2016). *Z tret'oho svitu v pershyy*. Kyiv. [In Ukrainian].
16. Ferhyuson, N. (2017). *Tsyvilizatsiya*. Kyiv: Nash format. [In Ukrainian].

Taran L. Ukrainian Historical Science of the Soviet Era.

The article-review of the book by O. Yasya examines the theoretical and methodological principles of the functioning of the scientists of the Institute of History from 1936 to 1986, the peculiarities of the functioning of the institution and the principles of its activity, the development of the Soviet concept of the history of Ukraine, one that would suit Moscow, this is the history of historians, their difficult human destinies, the construction of new professional and human ethics in their environment.

The Institute of History, its scientists, after the first congress of Marxist historians (1929), had to recognize simplified vulgarized Marxism, which was combined with positivism, as the only scientific methodology of history. This led to the loss of man as a subject of history and a subject of research, as well as to a simplified understanding of the problems of epistemology.

The Soviet version of Marxism was planted both by directive methods – the activities of the Institute were controlled by the Central Committee of the Communist Party (b) of Ukraine and by terrorist methods – by means of bloody repression against Ukrainian humanitarians. The work of pre-revolutionary historians was stunned, contacts with world scientists were practically absent. The Soviet Ukrainian science of history and other humanitarian sciences were in a stage of stagnation.

The second important problem of the Institute of History of Soviet times was the creation of such a concept of the history of Ukraine that would suit Moscow. And this vulgarized and simplified historical concept was created and instilled in the Ukrainian people.

Since the time of “perestroika”, the history of Ukraine has been conceptually revised. As for its methodological reconstruction, the problem remains, in particular, the issue of developing the civilizational history of Ukraine is urgent. We also need a restructuring of the education system and qualitative changes in the training of research historians.

Keywords: *Ukrainian historical science, theory and methodology of history, epistemology, vulgarized concept of the history of Ukraine, its teleological orientation, conditions of functioning of the Ukrainian Soviet historian, results and tasks for the future.*